

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

Kerk en stijl

B. Luiten ■

In dit nummer

<i>Kerkelijk leven</i> - B. Luiten Kerk en stijl	257
<i>Meditatief</i> - A.J. Mol Spagaat	261
<i>Wandelen met God</i> - M.A. van Leeuwen Gods royale keus	262
<i>Achtergronden</i> - P.H.R. van Houwelingen 'Dan zal heel Israël worden gered'	264
<i>Samenleving</i> - J. Westert Vertrouw op de beroepseer van de vakman	268
<i>Lied van de week</i> - J. Smelik Liedboek gezang 426: Zou ik niet van harte zingen	271
<i>Boekbespreking</i> - L.E. Leeftink Het badwater en de kinderen	273
<i>Boekbespreking</i> - S. Griffioen Brieven aan een atheïst	274
<i>Meegelezen</i> - T. Groenveld Tja, dat overkwam mij...	275
<i>Uit de kerken, Persberichten</i>	

Vaak wordt beweerd, dat de kerk een eigen stijl heeft. Het probleem is meestal, wie die stijl bepaalt.

Vertelling

Jaren geleden schreef Adrian Plass zijn boekje 'Het bezoek'. Op humoristische wijze vertelde hij daarin, hoe een kerk de aankondiging kreeg van het naderend bezoek van de Grondlegger. De mensen schrokken zich een ongeluk. Sommigen gingen zich eindelijk bekeren, anderen gingen bidden als nooit te voren. En op de dag zelf stond ieder klaar in zijn netste kleren, de loper was uitgerold en passende muziek was ingestudeerd. Alles was geheel in stijl om de Grondlegger te ontvangen.

Toen kwam Hij met zijn leerlingen. Maar helaas voor die deftige gemeente schoot Hij de eerste de beste kroeg in. Dat was geen stijl natuurlijk. Wel kwam Hij er later met meer mensen uit. Vervolgens ging Hij alsnog naar het kerkgebouw. Maar daar lette Hij op heel andere dingen dan de mensen hadden verwacht. Over stijl gesproken! Wie bepaalt die? De kerk? Nee, de Heer! Dat is wat Plass wilde vertellen. En hoe de kerk zich vergissen kan als zij zich een eigen stijl aanmeet.

Geschiedenis

Het wordt ernstiger als we net zoiets bij Lukas lezen (7:33-35). Hij beschrijft hoe Jezus binnenging en at bij tollenaars en zondaars. Maar vrome mensen vonden dat geen stijl, zij bleven op afstand en vonden Hem een veelvraat en een dronkaard. Terwijl ze ook kritiek

op Johannes de Doper hadden, want die was veel te zwaar op de hand. Zo hadden ze *altijd* een reden om kritiek te hebben en zich daarmee afzijdig te houden.

Onze Heer Jezus heeft die mentaliteit veroordeeld. Omdat ze een uiting was van zelfhandhaving. Hoe vroom de mensen ook leken, ze hielden zich vooral vast aan hun eigen stijl. Wat een profeet te zeggen had, zelfs een Johannes en een Jezus, moest bij hen passen. Hun probleem was dat ze zich niets anders meer konden voorstellen. Dat mag ons voorzichtig maken.

Artikel

Die gedachten kwamen bij mij op, toen ik in *Nader Bekeken* van november 2008 een artikel las over 'de beoogde lach'. Die zou in de kerk niet mogen. Een dominee mag er niet op uit zijn de gemeente aan het lachen te maken. Waarom niet? Omdat een kerkdienst een ernstige zaak is. Omdat God sprak tot zijn volk van boven het verzoendeksel. Ook wordt de stelling verdedigd dat er te veel haast in het evangelie zit om ontspannen te kunnen lachen. Een kerkdienst is wel vrolijk, maar niet leuk. Enzovoorts. Collega P.L. Storm reikt dit alles met instemming aan in zijn *Persrevue*, terwijl even eerder in hetzelfde blad collega C. van Dijk er nadrukkelijk naar verwijst. Want hem zit hoog dat gereformeerde kerken (vrijgemaakt) in de presentatie van het evangelie 'veel' ontleen aan de 'entertainmentindustrie'. Hierover schreef ik vorige week. Van Dijk schrijft aan het slot van zijn artikel:

Het is belangrijk dat we beseffen dat we als kerken een eigen geluid hebben. En dat we ons niet moeten schamen als we een eigen stijl van communiceren hebben. Anders dan de stijl van advertenties en commercials. Als kerken hebben we een geheel eigen plek op de markt van het leven. Niet te vergelijken met omroepen of industriëlen.

Waar ging het hem om? Drie voorbeelden van entertainmentgedrag had hij gesignaleerd in zijn *Kroniek*, o.a. het 'larden' van televisiediensten met beeldmateriaal van interviews, populaire programma's, enz. En dat kerken zich op hun website te mooi presenteren. Die voorbeelden hebben we vorige keer nader bekeken. Nu gaat het mij vooral om die 'eigen stijl', die we moeten bewaken.

Stijl van mensen

Jammer is, dat de kerk door de jaren heen heel wat als 'geen stijl' heeft afgekeurd, terwijl naderhand bleek dat die uitspraken vooral subjectief waren. Zo was het geen stijl om op zondag te fietsen of te schaatsen. Daar kunnen we nu onze schouders over ophalen, maar daarover zijn indertijd net zulke verhalen geschreven. Ook was voor een dominee de enige stijl het stemmig zwart en voor de zusters der gemeente de jurk of rok. Omdat we toch geheel

anders moesten zijn. Enzovoorts. Al die stijlen van de kerk bleken stijlen van mensen te zijn. Maar wat hebben ze een schade aangericht. Want hierop werden mensen beoordeeld! Mensenmaat...

er zijn teksten die ons daarin voorgaan

En nu zouden we niet een keertje mogen lachen in een kerkdienst. Wie verzint nou zo iets? Uiteraard is een kerkdienst heilig, we treden voor God. Over onze zonden zijn heel wat ernstige dingen te zeggen, in de trant van Johannes de Doper. Tegelijk vierten we dat in Jezus het jubeljaar is aangebroken. Vanuit de ernst is altijd kritiek mogelijk op de vreugde en de ontspanning. En vanuit de blijdschap kan de ernst als een stoorzender worden ervaren. Maar wijs is hij, die *beide* een plaats weet te geven.

Bovendien kan een lach, op een goede wijze 'beoogd', *helpen* als het gaat over het onderscheid tussen wijs en dwaas. Er zijn teksten die ons daarin voorgaan. Een preek bijv. over die varkenssnuut met die gouden ring vraagt toch om een portie humor? Als de gemeente dan eens lacht, is ze in stijl met de tekst.

Schepping van God

Maar wat ik vooral wil zeggen is dit: God is de Schepper van hemel en aarde. Wij belijden Hem als de bron van al het goede (NGB art.1). Dat betekent o.a. dat we Hem willen zien, niet alleen in zijn Woord maar ook in heel dat grote boek dat schepping heet, waarin alle schepselen als letters zijn (NGB art.2). We worden uitgenodigd op ontdekking te gaan. Want 'alles wat God geschapen heeft, is goed. Niets hoeft te worden verworpen als het onder dank wordt aangenomen' (1Tim. 4:4). Het is zelfs zo, dat God *alles* ter beschikking heeft gesteld aan zijn Zoon, die alle dingen regeert als het Hoofd van zijn kerk (Ef. 1:22,23).

Dat mag ons wat meer onbevangen maken om de schepping te bekijken en toe te passen, ook als kerk. Ook om de mogelijkheden van de schepping aan te wenden voor de verbreiding van het evangelie. Alles wat te maken heeft met internet, visualisering en telecommunicatie gaat terug op een bijzondere gave, die God in de schepping heeft gelegd. Niets daarvan is verwerpelijk, als we het dankbaar aanvaarden en gebruiken.

Daarom kan ik werkelijk niet begrijpen, waarom Van Dijk zich keert tegen visualisering in een kerkdienst. Waarom dat niet de stijl van de kerk zou zijn.

Het Woord wil centraal blijven, daar zullen we het over eens zijn. Het geloof is uit het horen. Niettemin heeft onze Heer ter ondersteuning van ons geloof het middel van de visualisering

gegeven. Denk aan Doop en Avondmaal, zichtbare tekens en zegels.

Er valt veel te leren

In het verlengde daarvan: van de schepping valt heel veel te leren. Laten we als kerk vooral niet denken dat we alles al weten vanuit de Bijbel. Toch hebben we die indruk wel gewekt. Er zijn tijden geweest dat bijv. de psychiatrie verdacht werd gemaakt. Want gaat het daar niet te veel over de menselijke geest? Hebben wij niet de Heilige Geest? Toch, als die wetenschap eerlijk beoefend wordt, kan zij ons veel leren over wat God in een mens heeft gelegd. En wat dus ook voor christenen belangrijk is. Er zijn er, die bij een psychiater voor het eerst gehoord hebben dat ze een eigen leven hebben ontvangen, dat waardevol is, dat ze heel persoonlijk mogen invullen en ook beschermen. In de prediking werd dat soms weinig genoemd, ging het meteen over het zondige en de vergeving daarvan. Het ene is waar en het andere ook.

Een ander voorbeeld: economische wetten zijn met voeten getreden, omdat christenen dachten aan geloof genoeg te hebben. Dure projecten werden gestart zonder fatsoenlijke begroting. Dat was de eigen stijl. In feite was het eigenwijs.

Nog een voorbeeld: de theologie heeft nogal uit de hoogte gedaan tegenover de sociologie. Want is de gemeenschap der heiligen niet de beste verbondenheid die er bestaat? Ja, maar intussen viel er nog wel veel te leren, bijv. hoe onderlinge omgang eigenlijk werkt. Door dat te onderschatten zijn er in die prachtige gemeenschap toch ook wel grote fouten gemaakt in hoe mensen zijn benaderd en beoordeeld. Dat kwam dus mede door die zogenaamde eigen stijl.

het ene is waar en het andere ook

Prof. Dr. Kees de Ruijter heeft ons laten zien hoe de theologie altijd in een zekere concurrentie heeft gestaan met de menswetenschappen. Terwijl ze juist *allemaal* nodig zijn, ook in de gemeente. De gemeente heeft haar oorsprong in Jezus Christus, Hij vergadert haar door zijn Woord en Geest, zodoende is al het kerkelijk handelen doortrokken van zijn activiteit. Tegelijk is waar dat Jezus daarvoor mensen in zijn dienst neemt, zó komt Hij tot zijn gemeente en tot zijn wereld! Mensen handelen in zijn naam. Dat geeft een dubbel perspectief bij de bestudering hiervan. *Een bezinning op het kerkelijk handelen vraagt dat je oog hebt voor God én mensen!* Enerzijds betekent dat, kort samengevat: wie is God, wat zegt Hij, wat doet Hij, hoe en waarom? Anderzijds: hoe zijn *mensen*, hoe doen zij, hoe communiceren zij, hoe reageren

zij, enz. Daarom kun je niet volstaan met theologie, kennis over God. Ook menswetenschappen zullen nodig zijn, om te rekenen met de kennis over mensen.²

Communicatie serieus nemen

Wat betekent dit voor ons onderwerp? Dat als de kerk het terrein van de media betreedt, ze moet beseffen dat daarvoor meer komt kijken dan alleen theologie. Communicatie is een serieuze wetenschap. Wetten die daar gelden zijn ook voor christenen belangrijk.

Waarom zijn die websites van kerken zo opgebouwd? Omdat de makers ervan kennis hebben van hoe je mensen bereikt. Een primaire voorwaarde bijv. is kwaliteit. Anders kijken mensen niet eens, klikken ze de site meteen weg. Dat geldt voor omroepen, industriële én kerken. Dat geldt voor advertenties, commercials én godsdienstige boodschappen. Dat kun je niet negeren met een beroep op eigen stijl.

Als Van Dijk oproept tot onze eigen stijl, omdat we niet mogen meedoen met de 'entertainmentindustrie', heeft hij m.i. een onjuiste tegenstelling gemaakt. Een betere benadering zou zijn: hoe kan ik op een verantwoorde wijze mensen bereiken die met onze stijl niets hebben maar helemaal opgaan in wat de wereld belangrijk vindt? Als je het zo stelt, wordt het wat minder vreemd als de kerk in haar presentatie die mensen tegemoet komt. Werd Paulus niet een Griek voor de Grieken?

De site van Amsterdam Zuid-West keurt Van Dijk af, omdat daar staat dat er (vooral jonge) creatieve mensen zijn, en omdat er sprake is van markante ouderen. Hij vindt dat veel te mooi. Hij schrijft: *Maar als ik nu een gewone gelovige ben? Niet zo creatief en markant... Als ik aarzelend mijn zelfstandigheid bevecht in de grote stad, waar van alles op me afkomt en van alles me wil manipuleren met beeld, geluid en wat niet al? Moet ik dan niet de moederkerk vinden, in wier schoot ik veilig ben?*

Daar blijkt nu precies de achilleshiel van de eigen stijl: dit is een tekst van en voor een 'gewone gelovige', die God al kent en blijkbaar vooral veiligheid zoekt. Maar die websites zijn primair bedoeld voor buitenstaanders, om die te bereiken in hún leefwereld! Die mensen stellen heel andere vragen en kijken met heel andere ogen. Mag de communicatiewetenschap dat misschien leren aan de kerk?

Kiezen

Volgens mij gaat het hier om het maken van een keus: je gaat als kerk het *world wide web* op, óf je doet het niet. Als je het doet, doe het dan goed, zodat je daar geen figuur slaat. Maar hink niet op twee gedachten, zo van: 'ik ga wel, maar in mijn presentatie doe ik net alsof ik daar niet ben.'

Frappant voorbeeld van tweeslachtigheid is de manier waarop Van Dijk schreef over de televisiekerkdiensten: wel kiezen voor de kerkdienst op de beeldbuis, tegelijk tegen visualisering zijn. Dat lijkt mij niet consequent. Als je meewerkt aan een kerkdienst voor de tv, kies er dan ook voor om rekening te houden met de kijkers. En om je te laten bijstaan door mensen die van dergelijke communicatie verstand hebben. Als je dat niet wilt, als je hart daar geen vrede bij vindt, prima, maar kun je dan niet beter kiezen voor een uitzending voor de radio? Dan laat je een ander die zendtijd voor de tv. Trouwens, ook bij de radio kun je niet alleen met theologie aankomen. Ook daar gelden

regels en wetten voor communicatie waar je je aan moet houden. En waar je van kunt leren! Want als communicatie echt een wetenschap is, is zij dan niet elke zondag van belang, in iedere vorm van ontmoeting?

Ds. Bas Luiten is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Centrum.

Noten:

1. Collega Van Dijk heeft inmiddels toegezegd d.v. in maart in *Nader Bekeken* op zijn kroniek van november terug te komen.
2. Kees de Ruijter, *Meewerken met God*, Kampen 2005, vooral vanaf blz. 21.

HOOFDREDACTEUR:

Prof. dr. A.L.Th. de Bruijne

OVERIGE REDACTIELEDEN:

Dr. E.A. de Boer, Prof. dr. S. Griffioen, Prof. dr. G. Kwakkel, Drs. B. Luiten, coördinator 'Kerkelijk leven' en 'Wandelen met God', Dr. J.H.F. Schaeffer, J. Westert, coördinator 'Samenleving'.

MEDEWERKERS:

J.J.D. Baas, coördinator 'Opvoeding en onderwijs', J.M. de Jong, rubriek 'Kunst', Ds. G. Riemer, coördinator 'Van binnen naar buiten', Dr. J. Smelik, rubriek 'Kerk en muziek', Drs. H. Veldman, rubriek 'Kort historisch'.

BESTUURSLEDEN STICHTING

DE REFORMATIE:

A. Verhoeff (voorzitter),
Drs. B. Bos (secretaris),
F.H. Haveman (penningmeester)

BLADMANAGEMENT:

Mevrouw M.T. Kremer
Scholma Druk bv, Postbus 7
9780 AA Bedum, tel. 050 3013636
Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per
E-mail: reformatie@scholma.nl, ingeval per
post via bovengenoemde postbus.
Uitgever: Print Media bv, Bedum
Technische realisatie:
Scholma Druk bv, Bedum

ADMINISTRATIE EN

ADVERTENTIES:

Scholma Druk, postbus 7,
9780 AA Bedum.
Telefoon: 050 - 3653537.
Fax: 050 - 3012732
(o.v.v. Reformatie).
E-mail: reformatie@scholma.nl
Aanlevering advertenties in overleg.
ING Bank: 66.30.92.620

ABONNEMENTSPRIJZEN:

€ 49,95 per jaar
studenten € 19,50;
buitenland € 130,00
- abonnementsjaar loopt van
1 januari t/m 31 december

- opzegging van het abonnement dient 1 maand voor aanvang van het nieuwe abonnementsjaar schriftelijk of per e-mail te geschieden (voor 1 december)
- Losse nummers € 1,50 (incl. porto).

De Reformatie is op Daisy cd-rom verkrijgbaar bij de Chr. Blindenbibliotheek voor blinden en slechtzienden.
Tel. (0341) 565499.

ADVERTENTIES (acquisitie en verkoop):

J. Hoogenboom, tel. 050-4091204,
fax 050-4091252
e-mail: info@hoogenboom-communicatie.nl
Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

Web: www.dereformatie.nl

ISSN 0165-5191

Spagaat

Openbaring 12:12

A.J. Mol ■

Film

Een tijd geleden heb ik me laten verleiden tot het bekijken van de film 'In de ban van de ring'. Dat ik 's nachts niet zo goed kon slapen had niet zozeer een principiële achtergrond, maar werd veroorzaakt door de eindeloze scenewisselingen die de film mij voorschotelde. Urenlang lag ik te woelen om het gevoel weg te krijgen dat ik de acties niet bij kon benen en nog steeds in talloze flitslampjes keek. In het boek Openbaring zie je ook voortdurende scenewisselingen. Je moet je aandacht er goed bij houden.

Feest

Vanuit de hemel zien we dat er heftige strijd geleverd wordt. De overwinning is aan het Lam, aan Christus en de draak wordt op de aarde gesmeten. Wie het Lam kent, mag in de tent van God wonen. Zij mogen feest vieren: satan is verpletterd en Jezus Christus is triomfator. Alle reden om geweldig feest te vieren.

Hoe dichtbij is dat feest voor ons als volgelingen van Christus? Hoe vergaat het die broeders en zusters die om het geloof bespot of vervolgd worden. Vinden zij rust in de triomf van de Heer die Heiland is? En welk feestelijk gevoel is er voor christenen in een welvarend bestaan? Bent u blij omdat het u goed gaat. Of leeft u in de wetenschap dat satan verloren heeft?!

(tip om erbij te lezen: Kolossenzen 3:1-4)

Gejammer

Ineens wordt onze aandacht gevraagd voor de woestijn. In het leven van elke dag is dat verschijnsel wel heel ver weg. We zien het oude volk Israël door de zandvlaktes strompelen, tussen dorre steen-

hopen door. De woestijn is toch dodelijk? Nee, de dorre vlakte biedt redding. Maar dat gaat niet makkelijk.

Het is zwaar ploegen en ploeteren. Daarom klinkt de waarschuwing: 'wee wie op de aarde woont'. Tegenover feestgewoel in de hemel klinkt er gejammer op de aarde. Een dreigend wee voor alle aardbewoners. Immers de verslagen satan heeft nu als gevechtsterrein de aarde. En het is nog des te dreigender, want de tegenstander van Jezus heeft haast, hij heeft geen tijd te verliezen.

Hoe gaan we met onze tijd om in het licht van deze dreigende woorden? Is er ons alles aan gelegen bewapend en geoefend te zijn tegen de aartsleugenaar, de mensenmoordenaar.

Spagaat

Jarenlang heb ik op turnen gezeten; 'ik zat op gym' heette het in de volksmond. Heel lenige meisjes zag je op de evenwichtsbalk of bij een vloeroefening een spagaat doen. Het is mij nooit gelukt. Bij aarzelende pogingen deden mijn spieren zo zeer dat ik er snel mee op hield. Dat is natuurlijk niks voor jongens.

Hoeveel pijn lijden Gods kinderen onder het christen zijn. Een kind van God weet van het feest in de hemel: de overwinning is behaald. Zolang we nog op aarde wonen is er de macht en zijn er de listen van de draak. Doorzien we de kracht van de boze in het geld. Lijden wij mee met schepselen die van honger omkomen, vaak kilometers verwijderd van ons welvarende Westen. Is er verontrusting wanneer talloze filmpjes de zielen van Gods kinderen beschadigen.

De spagaat doet pijn.

Ds. Arie Mol is predikant van de Gereformeerde Kerk te Enschede-Noord.

Gods royale keus

wandelen met God

Dinsdagavond, 20.00u. Belijdeniscatechisatie. Aan de orde is de uitverkiezing. Praatstof genoeg dus. En dan is daar ook nog die tekst die in het cursusboek genoemd wordt: 'velen zijn geroepen, maar slechts weinigen uitverkoren', Matteüs 22:14. Dat wordt een pittige avond.

M. A. van Leeuwen ■

Uitverkiezing

Uitverkiezing is sowieso een lastig gespreksonderwerp. Je komt voor je gevoel al gauw klem te zitten. In hoeverre heeft de mens echt een keus hier, als God allang - zelfs vóór de schepping uit, zegt Efeziërs 1:4 - heeft besloten wie bij Hem mogen horen en wie niet?

Ik meen dat deze knoop in de leer van de uitverkiezing een van de redenen was voor de schrijver Maarten 't Hart om afscheid te nemen van het geloof in God. En hij is niet de enige.

Maar is het ook niet een heel moeilijk punt? Hoe kom je hier uit?

Ik denk dat je moet beginnen met eerlijk te zijn. Er zit een spanning in deze leer en die spanning krijg je er niet uit. Tenminste, niet als je God God wilt laten. God God laten is: erkennen dat Hij de enige is die het recht heeft om mensen uit te kiezen én mensen te passeren. Eenvoudigweg omdat Hij als God boven alles en iedereen staat. Dat Hij die keuze maakt zelfs voordat Hij deze wereld schiep, dat is helemaal aan hém. Het geloofsstuk van de uitverkiezing is in die zin een oefening in nederigheid voor de mens. In hoeverre wil ik accepteren dat God zijn eigen plan trekt? En als de allerhoogste God zijn plan ook *mag* trekken?

Maar de mens dan?

Wat is zijn rol dan nog?

Wat heeft hij nog in te brengen als alles al beslist is?

Dat is de vraag waar belijdeniscatechisanten dan mee komen. En dat is een heel logische vraag. Alleen, de uitverkiezing is geen kwestie van logica en berekening. De uitverkiezing is een zaak van geloof. Dat wil zeggen: dit is te groot voor mijn beperkte verstand. Ik krijg er geen grip op. Zodra ik ga proberen de uitverkiezing te beredeneren, dan loop ik vast. Ik kan ook zeggen: ik loop dan tegen de gren-

zen van mijn menselijk kunnen aan. En wat dan overblijft, is: geloof. Het geloof gaat verder waar mijn verstand - noodgedwongen - stopt. Je zegt: ik snap het niet, ik er kan er met mijn verstand niet bij, maar ik *vertrouw* erop dat God mij ook in dit geloofsstuk goed nieuws te vertellen heeft.

Goed nieuws

Wat is dat goede nieuws dan?

Dat is, dat Gods keus niet als een bliksemflits uit de hemel komt vallen, heel plotseling en heel willekeurig. Nee, God maakt in de bijbel bekend *hoe* Hij kiest. Hij kiest mensen vol liefde uit in Jezus Christus, Efeziërs 1:4. Dat is het goede nieuws, dat is het evangelie.

Als God in de bijbel had gezegd: 'Je moet maar afwachten wat het wordt. En wat Ik ook beslis, het is altijd eerlijk.', dan had je terecht je armen wanhopig naar de hemel geheven. Wat moet ik met deze God? Hoe kan ik Hem vertrouwen? Waarom *zou* ik Hem vertrouwen?

Maar het geruststellende is juist, dat God helemaal niet schimmig doet als het gaat over de vraag wie bij Hem mogen horen. God kiest, ja. Maar God kiest niet in het wilde weg. Hij maakt zijn keus in Jezus Christus. En dat maakt God in zekere zin voorspelbaar. Hij zegt: 'In mijn zoon heb je zekerheid over mijn keus voor jou'.

Tegen mijn catechisanten zeg ik dan: voor wie is Jezus gekomen? Voor een select gezelschap? Voor een paar intimi? De happy few? Nee, Jezus kwam voor de hele wereld.

God had de mensen zo lief, dat Hij zijn enige zoon heeft gegeven, opdat iedereen die in hem gelooft, niet verloren gaat, Johannes 3:16.

Royaler, ruimer kan toch niet? Als God met zijn liefde naar ons toekomt dan sluit Hij niemand op voorhand uit. Zijn uitnodiging is voor iedereen.

De gelijkenis

Maar dan die zin: *velen zijn geroepen, maar weinigen zijn uitverkoren*, Matteüs 22:14. Staat dat niet haaks op die royale liefde van God? Als er uiteindelijk toch maar weinigen bij de gelukkigen horen, moet je die liefde van God dan niet met een korreltje zout nemen? Bevestigt juist deze zin niet het beeld dat veel jongeren - en vast ook ouderen - van God hebben? Namelijk dat je het nooit helemaal zeker weet of jij ook bij de uitverkorenen hoort. Want veel mensen zijn wel geroepen, maar er zijn maar weinig mensen die uiteindelijk te horen krijgen van God 'ook jij hoort erbij'. Uitverkiezing heeft in die uitspraak van Jezus meer weg van een lot uit de Staatsloterij, lijkt het. Het moet je maar net treffen.

Ja, zo kun je de gelijkenis makkelijk lezen. En het is ook niet zo vreemd als je hem op die manier leest. Want het staat er toch gewoon? Slechts weinigen zijn uitverkoren.

Toch is dat niet de strekking van de gelijkenis. Alleen al de zin in vers 10 *de zaal vulde zich met bruiloftsgasten* spreekt dat tegen. De bruiloftsmaal is bomvol. Er zit maar één ongenode gast tussen. En aan die ene gast hangt Jezus dan de zin op: *velen zijn geroepen, maar weinigen uitverkoren*.

Dat is geen addertje onder het gras, aan het eind van de gelijkenis. Alsof God uiteindelijk toch maar weinig mensen binnenlaat straks. Uit andere gedeeltes weten we dat er bij God straks een onafzienbare menigte zal zijn, een menigte die niet te tellen is (Openbaring 7:9). Dat zegt genoeg, lijkt mij over Gods royale liefde.

Geen voorspelling, maar waarschuwing

De opmerking van Jezus in Matteüs 22, is geen *voorspelling* van het totale aantal uitverkorenen. Het is een *waarschuwing* aan het adres van iedereen - velen zijn geroepen! - die denkt dat hij of zij op eigen houtje het koninkrijk van de hemel binnen zal komen. Waarom wordt die man in de gelijkenis geweigerd? Niet omdat hij uit de toon valt als gast. Bv. omdat hij een beruchte misdadiger zou zijn. Er zit van alles in die zaal. Zowel goede als slechte mensen (22:10).

Ook wordt de man niet geweigerd als gast, omdat hij niet uitgenodigd zou zijn. Hoe had hij anders gehoord van het feest, als hij niet uitgenodigd was? De reden voor de weigering van deze gast, is dat hij daar zat zonder bruiloftskleed (22:11,12). Dat kleed heb je niet in de kast liggen. Dat kleed kun je ook niet kopen, al ben

je nog zo rijk. Dat kleed krijg je van de gastheer, als je de bruiloftsmaal binnenkomt. Deze man heeft dat kleed om de een of andere reden niet aangepakt. Hij vond dat hij er wel goed genoeg uitzag.

En dat is de spits in het verhaal. Gods uitnodigingsbeleid is heel royaal. Dat mensen niet komen, geen gehoor geven aan de uitnodiging, dat ligt niet aan God, maar aan de mensen (22:5,6). Maar pas op, als je dan komt, denk dan niet dat je op eigen kracht binnenkomt. Met je godsdienstige of fatsoenlijke leven. Nee, je moet worden aangekleed. Je 'eigen pak' moet uit. Alles waar je op vertrouwt, waar je trots op bent, waar je zekerheid aan ontleent. Dat moet je inleveren. Want je krijgt een nieuw pak. Dan pas hoor je erbij.

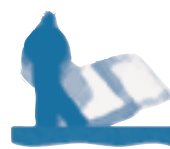
Wat is dat nieuwe pak? In Romeinen 13:14 staat: *Omkleed u met de Heer Jezus Christus en geef niet toe aan uw eigen wil, die begeerten in u opwekt*. Het bruiloftskleed uit de gelijkenis dat is het kleed van de Bruidgom zelf, van Jezus Christus. Alles wat hij heeft gedaan voor ons. Als ik mijn vertrouwen stel op hem en op hem alleen, dan heb ik nu al het bruiloftskleed aan en dan kan het feest beginnen.

Dus?

Dus? Dat betekent dat het probleem van de uitverkiezing hiermee opgelost is? Nee. Ik zou al niet willen spreken van een probleem hier, maar eerder van een mysterie. Een geheim. Ik blijf daar vanaf. Ik weet niet hoe het kan, dat God van tevoren al iets beslist heeft en dat wij toch zelf verantwoordelijk zijn voor onze keuzes. Ik krijg dat niet rond. Al word ik 200 jaar oud.

Ik houd me maar bij wat God wel bekend maakt. Dat is dit: wil je zekerheid hebben over je plek bij God, kijk dan naar zijn zoon Jezus Christus en geef je aan hem over. Dan mag je zeker weten dat God zijn oog op jou heeft laten vallen. Niemand kan zeggen dat hij verworpen is, *want God wil dat iedereen tot inkeer komt en dat niemand verloren gaat* (2 Petrus 3:9). Maar wij moeten dat óók willen. Wij moeten antwoord geven op de royale uitnodiging van God. Wie die uitnodiging afwijst, ja, die wordt uiteindelijk ook door God afgewezen. Ik kan ook zeggen: die wordt door God in zijn keuze gerespecteerd. Zo serieus neemt God onze verantwoordelijkheid. Hij dringt ons niks op. Zelfs zijn liefde niet...

Ds. Mark van Leeuwen is predikant van de Gereformeerde Kerk (v) te Rotterdam-Oost.

‘Dan zal heel Israël worden gered’

Paulus’ verwachting

Wie zich bezint op de relatie tussen Israël en de kerk, komt vroeg of laat bij Romeinen 11 uit, waar de apostel Paulus in vers 26a schrijft dat heel Israël behouden zal worden. Zijn woorden hebben tal van vragen opgeroepen. In een tweetal artikelen wil ik de belangrijkste exegetische kwesties in kaart brengen en naar een passend antwoord zoeken. Dan valt te ontdekken dat de woorden van Paulus zowel heilshistorisch als missionair perspectief bieden. Dit eerste artikel gaat over Paulus’ verwachting. Centraal staat de vraag: Wat bedoelt de apostel precies met ‘heel Israël’?

P.H.R. van Houwelingen ■

Volgens een theorie die bekendstaat als de twee-wegenleer mogen Israël en de kerk ieder hun eigen weg gaan naar Gods koninkrijk. De christen hoeft niet tot God te komen via het jodendom, de jood niet via het christendom. Het volk Israël staat van oudsher zo dicht bij de Vader, dat Jezus voor de joden niet nodig is als de weg naar God. Men gaat zijn eigen weg, een ‘Sonderweg’ voor Israël. De weg van geloven in Jezus Christus is bedoeld voor de niet-joden. De Stichting *Christenen voor Israël* stelt zich ten doel om christenen in Nederland en wereldwijd bewust te maken van de betekenis van het joodse volk in Gods handelen met deze wereld. Haar boodschap naar de kerken toe is dat er nog verschillende belangrijke beloften voor Israël in de nabije toekomst zullen worden vervuld. Dit zou ook moeten gelden voor Paulus’ uitspraak in de Romeinenbrief, dat heel Israël behouden zal worden. Wordt daarmee niet aan alle joden redding beloofd, gelovig of niet, omdat zij genetisch tot het uitverkoren volk van God behoren? Gods trouw is altijd groter dan het ongeloof, zeker bij Israël. Toch waren het op de Pinksterdag in Jeruzalem juist joden, die gedoopt werden in de naam van Jezus de Messias. Zij gaven gehoor aan de oproep zich te laten redden uit deze verdorven generatie (Hnd. 2:40-41). De Redder van de wereld was ook voor het volk Israël gekomen. Er is geen andere weg tot de Vader dan die Jezus gewezen heeft toen Hij zei: Ik

ben de Weg, de Waarheid en het Leven (Joh. 14:6). Christus is de vervulling van Israël. Op basis hiervan wil ik verkennen wat de apostel Paulus heeft bedoeld toen hij schreef dat heel Israël behouden zal worden.¹

1. Over Israël, niet tot Israël

Aan het slot van Romeinen 9-11, de beroemde hoofdstukken over de relatie tussen God en zijn verbondsvolk, worstelt de apostel Paulus met de vraag hoe de weigering van veel van zijn volksgenoten om Jezus te erkennen als de Messias van Israël zich verhoudt tot de trouw van God aan het volk van Abraham. Paulus spreekt bepaalde broeders en zusters uit de gemeente van Rome aan, die hij niet onkundig wil laten van een bepaald geheim. Deze aangesprokenen waren zelf niet van joodse afkomst. “Ik spreek nu tot degenen onder u die uit heidense volken komen” (Rom. 11:13). Daarom wordt hier over Israël gesproken, niet rechtstreeks tot Israël. In vers 28-32 vinden we dan ook de reeks zij-u-allen, waarbij degenen die met ‘u’ worden aangesproken blijkbaar van niet-joodse afkomst zijn. Het is opmerkelijk dat Paulus de belofte voor Israël als het ware een omweg laat maken, door juist *gojim* ermee te confronteren. Dit opmerkelijke gegeven heeft te maken met de aard van het geheim dat hij zo graag wil delen met de christelijke gemeente in Rome.

2. Het geheim van Paulus

Paulus maakt zijn lezers deelgenoot van een geheim. Een *mustèrion* is een verborgenheid die niet mysterieus blijft, maar onthuld wordt door Gods handelen in de geschiedenis. Het geheim is mededeelbaar en verwijst niet naar de eindfase van de geschiedenis. Toch blijft er altijd iets ondoorgrondelijks in, want het is een goddelijk heilsgeheim. Paulus hoeft dus geen nieuwe openbaring te hebben ontvangen of nieuw inzicht te hebben opgediept uit de Schrift. Het accent ligt hier niet op wat Paulus ontvangen heeft, maar op wat hij zijn lezers in Rome wil medelen om eigenwijsheid onder hen te voorkomen. Paulus heeft een bepaalde verborgenheid in gedachten (*to mustèrion touto*), te relateren aan het heilsgeheim dat de basis vormde van zijn apostolaat voor de volken. Daarover zegt hij in Efeziërs 3:6: “de heidenen delen door Christus Jezus ook in de erfenis, maken deel uit van hetzelfde lichaam en hebben ook deel aan de belofte, op grond van het evangelie”.² Maar het handelen van God houdt toch niet op bij de heidenen? Daarom waarschuwt Paulus zijn lezers onder hen, dat ze niet eigenwijs mogen worden. In zijn geheim heeft de apostel een extra dimensie ontdekt: wat God doet bij de volken betekent óók nog iets voor Israël.

3a. Een verharding/verblinding is partieel over Israël gekomen

De gedachte aan een gedeeltelijke verharding of verblinding kwam al voor in vers 7b. Daar stelde Paulus het uitverkoren deel van Israël tegenover ‘de overigen’ die zich hebben verhard. “Wat Israël heeft nagestreefd, heeft het niet bereikt; alleen zij die zijn uitgekozen hebben het bereikt. De overigen werden onbuigzaam”. Ook dit hoort bij het handelen van God, aldus Paulus in vers 25 (*gegonen*). Wat is bedoeld met partieel? Dit kan worden opgevat als gedeeltelijk in temporele zin of als gedeeltelijk in kwantitatieve zin. Omdat Paulus *apomeros* verder nooit temporeel gebruikt en de gedachte van een partiële verharding goed aansluit bij vers 7, zullen we in dit geval aan een verharding van een gedeelte van Israël moeten denken. Als contrast komt even later ‘heel Israël’ ter sprake. Er bestaat een exegetische consensus over de gedachte dat Israël in vers 25a het volk aanduidt. Na de olijfbroommetafoor uit de vorige perikoop is Paulus teruggekeerd tot zijn hoofdthema: het raadsel van zoveel ongeloof bij Israël, nota bene Gods uitverkoren volk.

3b. Totdat de volheid van de heidenen binnentreedt

In vers 12 ging het over de volheid (*plèrooma*) van Israël, maar er is ook een volheid van de heidenen (verg. Luk. 21:24). Volheid is niet eschatologisch bedoeld, het volle getal van de uitverkorenen, zoals vaak beweerd wordt. Vooral in de Nederlandse traditie van exegese heeft men herhaaldelijk gewezen op het feit dat de term ‘volheid’ in vers 12 een inhoudelijk contrast vormt met ‘tekort’ (*hèttèma*). Met andere woorden, Israëls volheid wordt bereikt zodra de opgelopen achterstand is ingehaald. Zo gaat het ook in de volkenwereld. Paulus schrijft dit met het einde van zijn apostolische missie in zicht. Hij kan die missie als voltooid beschouwen, wanneer alle volken het evangelie hebben gehoord - en die volken waren allemaal vertegenwoordigd in de wereldstad Rome (Rom. 15:19; 2 Tim. 4:17). Juist in zijn brief aan de Romeinen brengt Paulus zijn Spanjeplannen ter sprake. Die voorgenomen reis naar Spanje zal hem namelijk tot aan het eind van de wereld brengen. Aan de westerse horizon ziet hij vele heidenen zich bekeren. Zo ontvouwde zich voor Paulus een missionair vergezicht in volle omvang.

de apostel ziet een wonder gebeuren

‘Toetreden’ (*eiserchesthai*) heeft hier geen object. Het binnentreden van de heidenen is dus niet hetzelfde als binnenkomen in de olijfbroom Israël. De meeste uitleggers verwijzen naar een bekende uitdrukking uit de evangeliën, die echter verder niet in de brieven van Paulus voorkomt: ‘het koninkrijk/het leven binnengaan’. Wel was volgens het boek Handelingen de kern van zijn missionaire prediking, dat wij door veel verdrukkingen heen moeten om het koninkrijk van God te kunnen binnengaan (Hnd. 14:22). De apostel ziet een wonder gebeuren: door Gods genade lopen heidenen hun achterstand ten opzichte van Israël in en treden massaal Gods rijk binnen.

3c. En dan zal heel Israël gered worden

Kern van de exegetische discussie zijn de Griekse woorden *kai houtoos* in vers 26. Het is echter de vraag of terecht zoveel waarde wordt gehecht aan de betekenis van deze woorden. Men moet hoe dan ook erkennen dat er iets van een voorwaarde in zit. De tekst maakt een tegenstelling tussen een *deel* van Israël en *heel* Israël. Een deel van Israël is verhard. Maar als voldaan is aan de voorwaarde van het binnentreden van de heidenen, zal *heel* Israël gered worden.

De betekenis van *kai houtoos* kan zijn:

1. temporeel ('en daarna zal heel Israël gered worden'),
2. modaal ('en op deze manier zal heel Israël gered worden') of
3. een logische connectie ('en evenzo zal heel Israël gered worden').

Tegenwoordig wint de temporele interpretatie terrein. Terecht, want een temporele strekking van *kai houtoos* is een aantoonbare ontwikkeling in het post-klassieke Grieks en op andere plaatsen bij Paulus evident.³ De apostel denkt ook hier wel degelijk langs een tijdslijn, aangezien 'totdat' (*achri hou*) eveneens een tijdsaanwijding was (verg. het 'toen-nu' schema in vers 30-31). Een meerderheid van de kerkvaders volgde duidelijk deze lijn van interpretatie, door het *kai houtoos* bijvoorbeeld te omschrijven met 'dan' of 'daarna'. Het punt is *dat* Israël gered wordt, niet de vraag *hoe*. Bij vers 26a heeft De Nieuwe Bijbelvertaling dus een verantwoorde keus gedaan door als volgt te vertalen: "Dan zal heel Israël worden gered". De uitdrukking 'heel Israël' (*pas Israel*) is een hapax binnen het Nieuwe Testament, maar komt in de Septuagint voor als vertaling van *kol Jisrael* (een Hebraïsme, want eigenlijk zou dit vertaald moeten zijn met *pas ho Israel*). Wat betekent deze uitdrukking?

- de nieuwtestamentische kerk, bestaande uit joden en heidenen. Echter, de naam Israël wordt in Romeinen 9-11 steeds in etnische zin gebruikt, dus voor het joodse volk. Er is wel een versmalling naar binnen toe mogelijk (Rom. 9:6: niet alle Israëlieten behoren werkelijk tot Israël), maar niet een verbreding naar buiten toe.⁴ En de veelbetekende naam Jakob uit het direct volgende citaat moet wel verwijzen naar de twaalf stammen van Israël.
- de gelovige rest van Israël, die het hele volk representeert. Maar dit zou wel een behoorlijke anticlimax in het betoog betekenen, nadat eerst zo hoopvol was gesproken over de volheid en de aanneming van Israël (Rom. 9:11,15). Paulus' vraagstelling betrof juist het lot van het volk dat zich had verhard (Rom. 11:1). Heeft het ongehoorzame Israël nog wel toekomst? Het uitverkoren deel (*eklogè*; Rom. 11:7) is slechts Israël in nuce, het functioneert in Paulus' gedachtegang niet namens maar tegenover de overigen die verhard waren.
- alle Israëlieten, hoofd voor hoofd. Maar *pas Israel* is niet hetzelfde als *pantes hoi Israelitai*. In hoofdstuk 9:3 zegt Paulus desnoods van Christus gescheiden te willen zijn: hij wil zich opofferen door de plaats van zijn volksgenoten in te nemen die inderdaad zonder Christus leven. Buiten de Messias van Israël om is er geen heil. In hoofdstuk 11 staat het contrast tussen ongeloof en geloof centraal; niet in het ongeloof volharden is een essentiële voorwaarde om weer opgenomen te worden (Rom. 11:23).

- Israël als volksgeheel. Dit is vergelijkbaar met de volheid van Israël en de keerzijde van de volheid van de heidenen. Een veelgeciteerde uitspraak uit de joodse Misjna zegt: 'Heel Israël heeft deel aan de komende wereld' (*Sanhedrin* 10:1-4, onder verwijzing naar Js. 60:21). Maar dan volgen meteen allerlei voorbeelden van mensen die vanwege hun zonden géén deel hebben aan de komende wereld. Israël is immers geen optelsom van individuele personen maar een collectief van twaalf stammen. Paulus zelf wist zich als jood na zijn bekering nog steeds geworteld in de stam Benjamin (Rom. 11:1b; Fil. 3:5). Het zijn de twaalf stammen van Israël die in de visioenen van het boek Openbaring terugkomen: eerst als het messiaanse leger van 144.000 strijders uit alle stammen van Israëls kinderen (Op. 7:1-9), later als de poortnamen van het nieuwe Jeruzalem dat alle stammen van Israëls kinderen herbergt (Op. 21:12). Zo duidt heel Israël op het volksgeheel van de twaalf stammen.

4. Zoals geschreven staat

Voor zijn uitspraak over het behoud van Israël refereert Paulus in vers 26b-27 aan de Schrift. Allereerst Jesaja 59:20. Hoewel vrijwel alle commentaren de Verlosser uit Sion identificeren als de Messias, onder verwijzing naar 1 Tessalonicenzen 1:10, lijkt dat toch een te gemakkelijke oplossing voor iets dat hier uitdrukkelijk wordt gepresenteerd als wat geschreven staat (*kathoos gegraptai*). Ten eerste is de oorspronkelijke context die van JHWH die zijn volk te hulp schiet als er niemand anders is om dat te doen: dreigend komt Hij op de vijanden af, als redder komt Hij Israël tegemoet. Ten tweede hebben alle andere citaten uit deze hoofdstukken God als subject. Dat geldt ook voor het aansluitende tweede citaat, een combinatie van Jeremia 31 en Jesaja 27: niemand anders dan JHWH is het die de zonden van zijn volk vergeeft. Ten derde zal de hele passage uitmonden in een lofprijzing op Gods ontferming (Rom. 11:33-36).

ziedaar Gods heilswerk in Jezus Christus, door de heilige Geest

Voor Ridderbos is het daarom nog de vraag of Paulus het citaat van Jesaja 59 op de Messias heeft willen betrekken: "Sion is hier dan gedacht als de plaats, waar de Here woont en vanwaar ook de door Hem gezonden verlossing uitgaat. Ook als men aanneemt, dat Paulus bij de Verlosser aan Christus denkt, behoeft men deze bijzondere oudtestamentische uitdruk-

king niet op de verschijning van Christus over te brengen".⁵ Dit geldt temeer omdat Paulus de wederkomst nergens specifiek aan Sion verbindt, hoewel hij weet heeft van het hemelse Jeruzalem als de moederstad van alle christenen (Gal. 4:26). Bij herhaling maakt de apostel duidelijk dat Jezus Christus zal verschijnen 'vanuit de hemel' (Fil. 3:20; 1 Tes. 1:10; 4:16; 2 Tes. 1:7; verg. Kol. 3:4).

Wat Paulus in Romeinen 11 in elk geval wil benadrukken is het heilshandelen van God ten gunste van zijn volk Israël. Sion is het middelpunt van Gods heilswerk. Vandaar dat er in de teksttraditie variatie mogelijk is tussen de lezingen 'naar Sion' (aldus de Masoretische tekst: *letsioon*), 'vanwege Sion' (aldus de Septuagint: *heneken Sioon*), en 'vanuit Sion' (aldus Paulus: *ek Sioon*). Omdat God hart heeft voor Sion, is Hij erop gericht, wordt Hij erdoor gemotiveerd, blijft het zijn uitgangspunt. Bedacht dient te worden dat de aanduiding Sion in de Bijbel speciaal verwijst naar het geestelijke centrum van Jeruzalem. Het is de woonplaats die de Heilige had uitgekozen. Daarom slaat Sion de brug tussen het aardse en het hemelse Jeruzalem, de stad zonder tempel waar de Heilige voorgoed wil samenwonen met mensen. Wat doet de goddelijke Redder, als Hij speciaal Sion op het oog heeft? Goddeloosheden afwenden, het verbond vernieuwen, zonden wegnemen. Ziedaar Gods heilswerk in Jezus Christus, door de heilige Geest.

Prof. dr. Rob van Houwelingen is hoogleraar Nieuwe Testament aan de Theologische Universiteit te Kampen.

Noten:

1. De inhoud van deze twee artikelen werd gepresenteerd op het symposium: Hoe leest u 'Israël'?, georganiseerd door het *Nederlands Dagblad* in samenwerking met het *Centrum voor Israël studies* (Ede, 29 september 2008). In het decembernummer van het tijdschrift *Theologia Reformata* is de officiële, uitvoeriger geannoteerde, versie verschenen. Lezers van *De Reformatie* kunnen mijn bijdrage over Romeinen 11 zien als een vervolg op: 'Israël en de kerk: het vervullingsmodel' (jaargang 83 (2008), 357-359).
2. Zie J.P. Versteeg, 'Kerk en Israël volgens Romeinen 9-11', *Theologia Reformata* 34 (1991), 151-169.
3. D. Holwerda, 'Heel Israël behouden', in: *De Schrift opent een vergezicht*. Kampen: Voorhoeve, 1998, 160-193; P.W. van der Horst, 'Pas dan zal heel Israël gered worden', *Kerk en Theologie* 51 (2000), 183-188. Van der Horst noemt 1 Kor. 14,25 en 1 Tes. 4,17 (zie ook het *houtoos* in Hnd. 20,11, met vlak daarvoor de temporele aanduiding *achri augès!*). Minder eenduidig zijn Rom. 5,12 en 1 Kor. 11,28.
4. Ten onrechte zien sommige exegeten een uitbreiding van Israël geprofeteerd in Jesaja 45,25: "Heel het nageslacht van Israël zal bij de HEER recht vinden". Dit vormt een scherp contrast met 'allen die zich tegen de HEER keerden zullen beschaamd komen te staan' (zij komen namelijk niet tot het heil van God, maar tot het goddelijk rechtsgeding: vers 20), wat het onwaarschijnlijk maakt dat een soort integratie van niet-Israëlieten in Gods volk zou worden aangeduid. De parallelle uitdrukking 'Jakobs nageslacht' uit vers 19 noemde eveneens Israël als het volk van God. Volgens deze Jesaja-profetie zijn het dan ook de Israëlieten die zich gelukkig prijzen en zich beroemen in de HEER, omdat Hij hun recht verschaft. En dat laatste zal, vrijwillig of onvrijwillig, door iedereen erkend moeten worden. Verg. U. Berges, *Jesaja 40-48* (Herders Theologischer Kommentar zum Alten Testament). Freiburg: Herder, 2008, 431.439-440.
5. H. Ridderbos, *Aan de Romeinen* (Commentaar op het Nieuwe Testament, Tweede serie). Kampen: Kok, 1959, 265-266.

uit de kerken

Hoofddorp - beroep aangenomen: kandidaat J. Roosenbrand, die bedankte voor Nieuwegein en voor Blije-Holwerd i.c.m. Ferwert-Hallum

Kampen-Zuid - beroep aangenomen: M.H. Oosterhuis te Ede-Noord, die bedankte voor IJsselmuiden

Vertrouw op de beroeps- eer van de vakman

Bureaucratie is een vreemd fenomeen. We walgen er van en we kunnen er niet zonder. Er is een scheiding tussen de beleefde werkelijkheid binnen en buiten organisaties en de papieren werkelijkheid.

J. Westert ■

Die vervreemding van de werkvloer en de van boven afgekondigde structuurveranderingen staan tegenover het met de mond beleden paradigma dat we vertrouwen aan de burger zouden moeten teruggeven. In deze bijdrage vraag ik om herwaardering van beroepseer, vakmanschap en professionaliteit als bijdrage om vertrouwen te herwinnen.

Terecht vroeg de WRR in het rapport *Bewijzen van goede dienstverlening*¹ om radicale verandering van controle. Durf iets over te laten aan de professionele kracht van een instelling en stimuleer innovatie en verbeteringen. De WRR stelde in haar rapport op een indringende manier de politieke sturing van de overheid in de maatschappelijke dienstverlening, zorg en onderwijs aan de orde. Controle is een doel in zichzelf geworden. Daadkracht en doelen worden gemeten aan de hand van prestaties en scores, maar daardoor ontstaat niet meer vertrouwen in het beleid. Een overheid die steeds meer controleert en rekenschap vraagt, reduceert de eigen verantwoordelijkheid van burgers en verbanden. Dat leidt tot wantrouwen ten opzichte van de overheid en onverschilligheid ten aanzien van regelgeving.

Beeld en werkelijkheid

Ruim baan geven aan het beginsel van eigen en gezamenlijke verantwoordelijkheid dient uitgangspunt te zijn van een veranderingsproces. Dat proces blijkt lastig te organiseren. Uit tal van publicaties en plannen van aanpak om de regeldruk te verminderen blijkt de overheid echter wel doordrongen te zijn van de noodzaak daartoe. Over het algemeen dichten burgers de overheid echter ook een te grote macht toe, maar de staat is geen allesreiniger. Donner wees op deze kloof tussen beeld en werkelijkheid, maar ook op de beperktheid van de overheid in de praktijk.² Hij wees daarbij ondermeer op de averechtse effecten, welke worden veroorzaakt door het feit dat wetten en regels een geschakeerde en pluriforme werkelijkheid moeten ordenen. Beeld en werkelijkheid lopen

ook uit elkaar als het gaat om de doeltreffendheid en slagvaardigheid van de overheid. Er wordt veel aandacht geschonken aan verantwoording van beleid en de meting van resultaten. Dat kan er toe leiden dat materiële en meetbare doelen en resultaten meer nadruk krijgen dan de immateriële effecten. Volgens Donner zijn de laatste minstens zo belangrijk. Zij vertegenwoordigen waarden als rechtvaardigheid, zekerheid en betrouwbaarheid. Ik voeg er aan toe vertrouwen in de burgers, in beroepseer en professionaliteit. In sectoren als onderwijs en zorg zie je dat sterk terug. Wie is de echte eigenaar van het onderwijs? Te gemakkelijk wordt alles van de overheid verwacht. Overheidsbesluitvorming heeft vaker het karakter van het zo goed mogelijk accommoderen van vele belangen. Het meten van resultaten heeft daardoor meerdere aspecten. Deze lijn vraagt - bij alle kritiek, die op de overheid en haar handelen mogelijk is - ook om respect.

te gemakkelijk wordt alles van de overheid verwacht

Gelijktijdig benadrukt die lijn de noodzaak van het stimuleren van de eigen en gezamenlijke ruimte. Dat laatste proces stukt regelmatig. Met elkaar zoeken we voortdurend naar nieuwe arrangementen, waar ruimte en verantwoordelijkheid aan de basis kan worden vormgegeven. Die lijn vraagt om consistentie. Dat gaat veelvuldig mis. Scholen krijgen wel meer ruimte, maar hebben steeds minder te kiezen, betoogde Bert Molenkamp³. Hij wees er op dat in het regeerakkoord een groot beroep wordt gedaan op schoolbestuurders om mede verantwoordelijkheid te dragen voor maatschappelijke problemen. Dan is het vreemd dat juist de minister van Onderwijs in het streven naar meer professionaliteit van de docent bestuurders weer terug naar af stuurt. Het kenmerk van eigen beleidsruimte van instellingen en bestuurders is een grote mate van ruimte om

eigen keuzes te maken en investeringen te doen. Het afnemen van die beleidsruimte maakt uiteindelijk ook de ruimte voor de professional kleiner. Die maakt immers ook deel uit van de organisatie.

zo'n benadering vraagt een lossere teugel

Wie terug wil naar de basis moet inderdaad weer werken aan de beroepseer en trots van de medewerker, die als professional werkt aan de maatschappelijke opdracht en zich mede-eigenaar weet van het onderwijs. Dat is een goede lijn, die vasthoudend doorgezet moet worden. Alleen zo kunnen we antwoord geven op het gebrek aan vertrouwen, op vervreemding en onteigening. Een manager van een zorginstelling gaf aan marktwerking nieuwe regels op het gebied van kwaliteitszorg. Veel aandacht gaat naar de resultaten en procedures. Het aantal indirecte uren is veel te hoog. Registreren is niet wat de medewerkers bezielt. Die willen op de appartementen komen en niet meer administratie krijgen. Aandacht voor meetbare kwaliteit, resultaat en transparantie zijn goed, totdat het de zorg gaat overheersen en de echte productiviteit er onder gaat leiden. Er valt bovendien veel winst te halen door te voorkomen, dat er achteraf van alles moet worden hersteld, omdat regelgeving niet goed wordt gecommuniceerd en op elkaar is afgestemd.

Rekenschap als last

In de sector onderwijs is dat niet anders. Het dragen van maatschappelijke verantwoordelijkheid vraagt erom dat rekenschap wordt gegeven van de wijze waarop de uitvoering van deze opdracht plaatsvindt. Daar is niks mis mee. Indien echter de beheers- en verantwoordingslast het primaire proces gaat overschaduwen, dreigt het een doel in zichzelf te worden. Het organiseren van onderwijs staat voortdurend onder druk van de interne en externe verantwoordingslast. Als de procedures maar op papier staan en transparant zijn, lijkt het goed. Er wordt te weinig nagedacht over de effecten, die het heeft op het niveau van de uitvoering en het beleven van de eigen beroepseer en professionaliteit van de werkers. Ik wees er op in *Frisse Lucht*⁴. Inhoudelijke rationaliteit (vakmanschap, beroepseer, roeping) is vervangen door procedures. De laatste zijn toetsbaar en maakt onderwijs en zorg tot meetbare producten. Verantwoording door registratie vervreemdt echter ook van het primaire proces. Het is zoals de zorgmanager opmerkte. 'De verzorgende komt te weinig op de appartementen. Zij zien niet wat er aan regelgeving wordt afgeschaft of welke verbeteringen structuurveranderingen opleveren.' De regels van de overheid worden vervangen door regels van ande-

ren, zoals een zorgkantoor of decentrale arrangementen. Dit leidt tot onteigening en vervreemding en zorgt voor afbreuk van vakmanschap en beroepstrots.

In de moderne samenleving richten we processen in op beheersing van risico's en toetsing van prestaties op rendement. De dwingende greep van deze vorm van bestuurlijk denken organiseert een low-trust omgeving. De maatschappelijke opdracht in de zorg of het onderwijs vraagt echter om high-trust. Bestrijding van de bureaucratie is daarom niet in de eerste plaats een roep om minder regels, maar ook een minder instrumentele en technocratische benadering van de professional en waardering voor zijn vakmanschap. Zo'n benadering vraagt een lossere teugel. Zij dient zicht te ontwikkelen in een interactief proces tussen overheid en maatschappelijke organisaties, zoals zorginstellingen, scholen, etc. Eigen verantwoordelijkheid en regelruimte zijn daarvoor belangrijk.

We zijn nu te zeer gericht op (nieuwe) verscherping van teugels, mijding van risico's, strakker toezicht en centralisatie. Zo'n aanpak doet geen recht aan de beroepseer en het vakmanschap van de professional.

Zelfregulerend vermogen

Bij terugkomst van vakantie trof ik een brief aan. In het kader van vermindering van de lastendruk wordt in de loop van het jaar een regel in het kader bestrijding van het ziekteverzuim afgeschaft. Ik trof ook het getekende akkoord van een nieuw convenant aan, waarin de prestatieafspraken staan ten aanzien van het terugdringen van schooluitval. Ik snap ze beiden. Van de eerste merken medewerkers weinig tot niets. Met de procedures van de tweede hebben zij iedere dag te maken. Het is een voorbeeld aan te vullen met vele. PWC onderzocht de regeldruk. De regeldruk bleek maar voor minder dan de helft te worden veroorzaakt door de regelgeving als zodanig. Het bleken vooral andere aspecten te zijn, die de bureaucratie veroorzaken. Het rapport noemt:

- **structuurfactoren als onvrede en onduidelijkheid,**
- **aantal veranderingen: verandermoeheid, scepisis**
- **wijze waarop veranderingen worden doorgevoerd: regie ontbreekt**
- **samenhang: versnippering van decentrale regelgeving**
- **overbodige regelgeving; controles gebaseerd op wantrouwen, regels zonder nut**

De belangrijkste aanbeveling van PWC - naast het goed onderhoud aan wet- en regelgeving - luidt: stimuleer het zelfregulerend vermogen en de ontkokering van de keten. Verder vroeg het onderzoek aandacht voor verandermanagement. Onderwijsbestuurder Veldhoven⁵ wees er elders op dat veel verandermanagers de nadruk leggen op blauwdrukdenken. Veranderen op de wijs van regelen, plannen, beheer-

sen, duidelijke resultaten. Overheid en bestuurders in de zorg- en onderwijsmarkt verwachten teveel van deze vorm van bureaucratisch managen. De aandacht gaat vooral uit naar de structuur. De politieke sturing van de overheid is ook ingericht volgens dit bestuurlijk dominante model, beheersen en controleren zijn belangrijk. Dat leidt er toe, dat procedures leidend zijn geworden. Organisaties investeren om de controle en verantwoordingslast de baas te worden. Dat ervaar ik dagelijks. Daar zit ook mijn ongenoegen in de richting van de overheidsbureaucratie. De gedeelde en relationele verantwoordelijkheid van zowel overheid als burgers voor de maatschappelijke dienstverlening, de zorg en het onderwijs wordt veronachtzaamd.

Loslaten en beroepseer stimuleren

In plaats van nog meer nadruk op het sturen op verantwoording moet er meer oog komen voor het gemengde en relationele karakter in de zorg en dienstverlening. De positie van professionals en hun organisaties kan worden verbeterd en in ere worden hersteld. Meer verantwoordelijkheid voor het eigen product en de eigen dienstverlening is nodig. Daartoe moet beleid vertrouwen bieden en loslaten. Controle en toezicht ademen vaak het tegenovergestelde uit. Wie dat wil veranderen, moet werken aan een omslag in het denken over controle en bureaucratische procedures. In dat licht pleit ik er voor om het vakmanschap en de beroepseer van de professional in het centrum van de aandacht te plaatsen. Wil verantwoordelijkheid en professioneel vakmanschap tot haar recht komen, dan dient er ook integraal verantwoordelijkheid worden gedragen. Bij de huidige vormen van sturing worden die voorwaarden niet voldoende vervuld. Het is te zeer rekenschap geven in termen van voldoen aan productie en rendementsafspraken, cliëntcontacten en aantallen processen-verbaal of verrichtingen. Professionaliteit en verantwoord handelen is gedefinieerd in een technisch-bureaucratisch proces. 'Humanisering van de zorgcultuur is meer dan een kwestie van nieuw beleid en andere maatregelen. Het ligt op een dieper niveau, aldus Annelies van Heijst.⁶ Het gaat uiteindelijk om doorleefde spiritualiteit, liefde die te doen is. Zorg is te zeer een interventie geworden, waarin het aantal verrichtingen te kwantificeren is. Zorg is economisch gedefinieerde arbeid geworden. Professioneel is dan: met gepaste distantie, doelmatig en goedkoop interveniëren. In het onderwijs is het niet veel anders: de professionele taak van het onderwijs

en de onderwijsprofessional verdient een diepere waardering.

Vanuit deze optiek heeft Plasterk gelijk, als hij de verantwoordelijkheid van de onderwijsprofessional centraal stelt. Tegelijkertijd schept hij een nieuw dilemma. De professional en de onderwijsbestuurder worden tegenover elkaar gezet, alsof niet beiden samen de maatschappelijke verantwoordelijkheid dragen voor hun organisatie. Het gaat om integrale verantwoordelijkheid te organiseren, bottom up. Morele betrokkenheid verbeter je door vakmensen wezenlijke macht en invloed te geven. Wie vertrouwen en macht samen op laat gaan, zal een toenemende effectiviteit zichtbaar zien. Dat vraagt om een sobere en selectieve overheid, zowel in procedures als in verticale verantwoordingslast. Een belangrijk begin ligt bij het teruggeven van de beroepseer aan de professio-

het gaat om doorleefde spiritualiteit, liefde die te doen is

nals. Met bureaucratische en instrumentele sturing bereiken we eerder het tegendeel. Doorleefde minder instrumentele eigenschappen als zorg, aandacht, respect, loyaliteit en authenticiteit versterken die beroepseer. Zij versterken het gezag van de vakman en helpen het vertrouwen te herstellen. Verminderen van bureaucratische regels is belangrijk, maar voor wegebben van wantrouwen in de bureaucratie is het aanboren van vertrouwen op een dieper niveau nodig.

Jan Westert is voorzitter van het Wetenschappelijk Instituut van de ChristenUnie en directeur van het ROC Menso Alting.

Noten:

1. Bewijzen van goede dienstverlening, WRR, nr. 70, 2004
2. J.P.H. Donner, 'Maak van de overheid geen heilige', Abel Herzberglezing, (Trouw 10-9-2007)
3. Bert Molenkamp in *Van Wie is het onderwijs*, onder redactie van P. Hetteema en L. Lenssen, Balans 2007
4. Jan Westert, 'Aantrekkelijk beroepsonderwijs' in *Frisse Lucht*, onder redactie van Roel Kuiper, Buijten en Schipperheijn, 2007
5. Marc Veldhoven, *De 3 Boze B's*, NijghVersluys, 2006
6. Jan Prij en Thijs Jansen in gesprek met Annelies van Heijst, 'Christen Democratische Verkenningen over beroepseer', 2005

Liedboek gezang 426

Zou ik niet van harte zingen

Van het lied dat deze week aan de beurt is, is de melodie in ons land veel bekender dan de tekst. Tenminste, een latere versie van de melodie werd in de negentiende eeuw heel bekend in Nederland bij het lied 'Alle roem is uitgesloten' van Jan Scharp.

J. Smelik ■

Wanneer u dit gezang opzoekt in uw kerkboek, ziet u dat in het opschrift verwezen wordt naar het lied 'Sollt ich meinen Gott nicht singen'. Dat Duitse lied, waarvan Paul Gerhardt (1607-1676) de dichter is, staat in een vertaling van Ad den Besten op het liedrooster voor zondag 1 februari. Het lied werd voor het eerst gepubliceerd in *Praxis Pietatis melica* uit 1653. Volgens een onderzoeker, Siegfried Fornaçon, zou het wereldlijke liefdeslied 'Daphnis wollte Blumen brechen' van Johann Rist als model gediend hebben voor Gerhardts lied. Een lied over de wereldlijke liefde zou Gerhardt dus omgevormd hebben tot een lied over Gods liefde. Het thema van het lied wordt weergegeven in de laatste twee versregels waarmee elk couplet eindigt: 'Alle dingen hebben tijd, maar Gods liefde eeuwigheid'. Deze woorden herinneren aan Prediker 3 en Psalm 103 (vers 17). Het oorspronkelijke lied kun je zien als een uitwerking van Klaagliederen 3:22-36 en Hebreëen 12:5-11.

Structuur

Daarbij teken ik wel direct aan dat in de vertaling van het gezang uit het *Liedboek* veel referenties aan deze schriftgedeelten verloren zijn gegaan. Dit heeft te maken met het feit dat in het *Liedboek* slechts 5 van de oorspronkelijke 12 coupletten opgenomen zijn. Anders dan in Duitsland is de waardering voor Gerhardts lied in Nederland niet zo hoog. Den Besten schrijft in het *Compendium* dat dit lied 'stellig niet tot de beste van Gerhardts liederen' behoort omdat het daarvoor 'een te duidelijk gebrek aan structuur heeft'. Daarmee ben ik het oneens. De samenstellers van het *Liedboek* hebben daarentegen volgens mij door hun selectie van 5 coupletten de structuur verloren laten gaan. Want het oorspronkelijke lied heeft wel structuur. Na de eerste, algemeen inleidende strofe worden in de volgende drie coupletten de rede-

nen om Gods liefde te bezingen belicht vanuit Vader (vers 2), Zoon (vers 3) en Geest (vers 4). Deze trinitarische indeling wordt ook in de volgende 8 coupletten aangehouden. In de coupletten 4 tot en met 7 wordt uitgewerkt wat de zorg van God de Vader, de Schepper concreet betekent voor de gelovige. Het werk van Jezus Christus vormt vervolgens de achtergrond voor de strofen 8, 9 en 10. Daarin wordt bezongen wat Gods genade door Christus betekent voor de gelovige: verzoening en rechtvaardiging, waardoor de Vader zelfs kruis en nood in het leven van de gelovige ten goede wendt. In strofe 4 werd gezongen over het werk van de Geest die ons leidt door de wereld naar de hemel. Dit eschatologische aspect staat in de laatste twee strofen van het lied centraal. Het lied overziende kan ik me evenmin vinden in Den Bestens mening dat het lied 'een catalogusachtige opsomming van hemelse zegeningen voor ons uitbreidt', een oordeel dat in het deputatenrapport Zwolle 2008 (pag. 54) in andere bewoordingen overgenomen is. Vanuit een grote hoeveelheid bijbelpassages bezingt Gerhardt uiteenlopende elementen die samenhangen met Gods voorzienige, trouwe liefde. Kortom, in het *Liedboek* vinden we naar mijn smaak een wel erg verminkte versie van het originele lied. Desondanks heeft de *Liedboek*-versie zijn waarde als lied waarin lofprijzend beleden wordt dat God in goede en kwade tijden voor ons zorgt.

Melodie

Aan het begin vermeldde ik al dat de melodie van het lied in Nederland bekender is dan de tekst. Dat wil zeggen: in de negentiende eeuw is een sterk gewijzigde versie van de oorspronkelijke melodie internationaal populair geworden. Dat is de versie waarop dominee Jan Scharp zijn lied 'Alle roem is uitgesloten'

schreef. En hoewel Scharp beweerde dat dit lied helemaal van hem was, geloof ik dat hij wel degelijk Gerhardt's lied als voorbeeld gebruikt heeft. Er zijn namelijk veel overeenkomsten die ik hier niet kan uitwerken. Als markant voorbeeld wijs ik alleen op het gegeven dat in Scharp's lied - evenals in Gerhardt's lied - elk couplet afgesloten wordt met de twee refreinregels over de liefde van God: 'God is liefd', o Engelenstem, Menschentong, verheerlijkt Hem!'

De melodieversie van 'Alle roem is uitgesloten' wordt ook gebruikt voor het pinksterlied 'Ja, de Trooster is gekomen' van Isaac da Costa. In het *Gereformeerd Kerkboek* uit 1986 is ervoor gekozen om het lied van Da Costa te voorzien van de oorspronkelijke melodieversie. En bij Scharp's lied staat aangegeven dat de tekst op die melodieversie gezongen kan worden.

Wanneer je de latere versie van de melodie vergelijkt met de oorspronkelijke zul je ontdekken dat er zeer grote verschillen zijn. Eigenlijk kun je spreken over twee verschillende melodieën: een markante barokmelodie in een driedelig ritme en een statige, brede achttiende-eeuwse waarbij alle noten dezelfde waarde hebben. Er valt veel voor te zeggen om de negentiende-

eeuwse liedteksten van Da Costa en Scharp te zingen op de isometrische versie van de melodie. De oorspronkelijke melodie van Johann Schop uit 1641 kan dan gereserveerd blijven voor het lied 'Zou ik niet van harte zingen' van Paul Gerhardt.

Mede omdat zij sinds 1986 in het kerkboek staat, denk ik dat veel gemeenten de oorspronkelijke melodie al wel zullen kennen. De regels 1 en 2 worden herhaald in de regels 3 en 4. Lastig zijn vooral de laatste twee regels. De laatste noot van de voorlaatste regel levert vaak moeilijkheden op. Men heeft daar de neiging om een bes te zingen in plaats van een b. Het kan helpen wanneer u bij die noot alvast denkt aan de eerste noot van de volgende regel, want de b is hier eigenlijk de toon die heenleidt naar de eerste noot van de laatste regel. Die slotregel bevat letterlijk het hoogtepunt van de melodie: de hoge f. In de Duitse versie van het lied komt die hoge noot exact op het woordje 'Lieb'. Een mooi voorbeeld hoe een melodie het meest centrale begrip/woord uit een lied kan onderstrepen.

Dr. Jan Smelik is hymnoloog-musicoloog en woont te Steenwijk.

De canon van de bijbel

PRACHTIG CADEAU

Origineel kaartspel in de vorm van een canon. De Canon geeft een compleet beeld van de bijbelse geschiedenis. Aan de hand van 50 vensters worden de belangrijkste personen en gebeurtenissen op een tijdlijn geplaatst. Het spel kan op verschillende manieren worden gespeeld, door jong en oud.

Een creatief spel om de bijbel (beter) te leren kennen. **€ 14,95**

Verkrijgbaar bij de boekhandel en te bestellen op www.profiel.nl

 Postbus 7, 9780 AA Bedum
tel. (050) 301 21 44, fax (050) 301 27 32
info@profiel.nl, www.profiel.nl

Digitaal, veelkleurig en totaal

- Mailingen •
- Handling •
- Voorraadbeheer •
- Printen •
- Database Publishing
- Vormgeving en opmaak
- Drukken en afwerken
- Webdesign

Scholma Grafimedia Groep

Postbus 7
9780 AA Bedum
Industrieweg 4
9780 AC Bedum

T 050-301 35 36
F 050-301 27 32
E info@scholma.nl
I www.scholma.nl

Het badwater en de kinderen

- gedachten over de doop -

Marloes is als kind gedoopt. Negentien jaar later laat ze zich dopen op geloof, door onderdompeling. Haar moeder is er ook bij, met gemengde gevoelens. Haar vader niet. Die heeft thuis zitten huilen.

L.E. Leeffink ■

Zo gevoelig ligt het allemaal als het gaat om de doop. De emoties liggen meestal diep en laaien daarom vaak hoog op. Zeker als je om je heen de toenemende praktijk van herdoop en overdoop ziet. Voor Bert Loonstra, christelijk gereformeerd predikant, aanleiding om dit boek te schrijven.

In de eerste helft van zijn boek gaat hij in op de vraag, waarom het Nieuwe Testament zwijgt over de kinderdoop. Zijn conclusie luidt dat het in de eerste christelijke tijd vanzelfsprekend was, dat ook de kinderen van volwassenen die christen werden, gedoopt werden. De kinderdoop wordt na 200 jaar getypeerd als 'een overlevering die bij de apostelen begint.'

Ook laat Loonstra zien, dat wanneer er in de Bijbel over de doop gesproken wordt, de nadruk valt op Gods initiatief en dat vooral Gods beloften centraal staan. Dat schept ruimte om ook de kleine kinderen te dopen. Dat verplicht ouders trouwens ook tot een zorgvuldig=gelovig omgaan met de doop.

Verder laat Loonstra zien dat de doop in het Nieuwe Testament vooral als *waterbad* gezien wordt en niet als *watergraf*. Het gaat er vooral om, dat het schoongewassen worden van je zonden wordt afgebeeld. Dat kan net zo goed door onderdompeling in water als door begieten met water. Loonstra komt met goede bewijzen dat 'een eis tot onderdompeling niet sterk staat.'

In de volgende hoofdstukken worden de onderwerpen 'doop en toegang tot het koninkrijk', 'de verhouding tussen oude en nieuwe verbond', 'de doop en de christelijke gemeenschap' en 'de doop met water en gedoopt worden met de Heilige Geest' behandeld. Stuk voor stuk en zeker als je ze met elkaar in één groter verband zet, geeft het aan de kinderen in de gemeente van Christus een waardevolle plaats. De doop is een teken voor de hele gemeenschap van gelovigen, zowel in het Oude als in het Nieuwe Testament. En door die doop werkt de Geest in de gelovige dopeling. Niet automatisch, maar als verzegeling van de belofte van het heil. 'Leven uit de belofte is leven in geloof en leven door de Geest.' En daartoe worden ook de kinderen van de gelovigen opgeroepen, ook al kunnen ze op jonge leeftijd nog niet bewust geloven in de belofte.

Loonstra besteedt ook aandacht aan de vraag, hoe het dan precies zit met het verband tussen doop, belofte en vervulling. Hij wijst de 'veronderstelde wedergeboorte' van Kuiper en de tegenhanger, het 'predestinatiaans voorbehoud' van Kersten, af. En ook is hij, weliswaar wat minder, kritisch op de visie van Woelderink en Schilder. Die gaan volgens Loonstra in feite uit van de 'voorwaardelijke belofte', omdat zij ervan uitgaan, dat je pas door het antwoord van het geloof werkelijk deelt in het heil dat God in de doop belooft. Zelf kiest Loonstra voor de uitleg, 'dat bij de doop de kleine dopeling wordt beschouwd en behandeld als gelovige.' Dit is een geloofswerkelijkheid die in ieders leven om een persoonlijke uitwerking vraagt. En zo weet Loonstra een prachtig christelijk-gereformeerd 'onderscheid te maken tussen enerzijds het heilshistorische en anderzijds het heilsordelijke aspect van de doop.'

In de laatste hoofdstukken komen meer praktische zaken aan de orde zoals het opdragen van de kleine kinderen. 'Is het verschil eigenlijk wel zo groot? Waar doen we eigenlijk moeilijk over?' Maar met goede argumenten maakt Loonstra duidelijk dat opdragen 'niet als een volwaardig alternatief voor de kinderdoop kan gelden.'

Ook wordt er nog wat dieper in gegaan op de behoefte aan ervaring en beleving. Daardoor wordt de doop ook een onderdeel van een bewuste identiteit. Terecht wijst Loonstra op het gevaar van psychologisering van de doop. En tegelijk geeft hij aan, dat de vraag naar beleving en versterking van je identiteit als verbondskind terecht gesteld mag worden. Bijvoorbeeld door je kind geen roepnaam (Rob) te geven die nogal afwijkt van de doopnaam (Lieuwert Obbe), het gebruik van een doopkaars en het echt indompelen van baby'tjes in het doopwater. Dat laatste lijkt me niet echt een geweldig idee. Ik denk dat je eerder ook bij de belijdenisdienst extra aandacht aan de beleving en de ervaring moet en mag geven.

N.a.v. Bert Loonstra, *Het badwater en de kinderen * Gedachten over de doop*, Uitgeverij Boekencentrum, 172 pagina's, ISBN 978-90-239-2307-7, € 14,90

Ds. Ernst Leeffink is predikant van de Gereformeerde Kerk te Assen-Peelo.

Brieven aan een atheïst

Onlangs verscheen bij De Vuurbaak van David Robertson een verzameling brieven gericht aan Richard Dawkins. De auteur is Schots. Afkomstig uit kring van de Brethern, en nu predikant van de Free Church of Scotland te Dundee. Dawkins (1941) is hoogleraar 'evolutionary biology' te Oxford.

S. Griffioen ■

De brieven gaan over zijn *God als misvatting* (*The God Delusion*, 2006), een boek dat in de oorspronkelijke versie een oplage van meer dan 1,5 miljoen haalde, en intussen ook al in meer dan 31 talen werd vertaald.

Robertson is zeker niet de bekendste opponent van Dawkins. Dat is Alister McGrath, die samen met zijn vrouw *The Dawkins Delusion?* schreef. Dat De Vuurbaak niettemin gekozen heeft voor een Nederlandstalige uitgave van Robertsons brieven, valt te begrijpen, omdat de briefvorm de toegankelijkheid bevordert. Bovendien valt er in het boek heel wat te beleven. Hij is iemand van het 'wie kaatst, moet de bal verwachten'-beginsel, en er niet voor terugschrikt het programma van Dawkins en de zijnen te vergelijken met het denken van Hitler, Mendele, Stalin, en de Taliban. In al die gevallen gaat het wel om een terugslaan. Het is Dawkins die het christendom zo zwart mogelijk afschildert. Het grote verwijt van Robertson is dat hij zijn miljoenen lezers een schrikbeeld voorhoudt door ruimschoots gebruik van uit hun verband gerukte uitingen van intolerante christelijke groeperingen.

Intussen is het in de brieven niet alleen planken zagen van dik hout. Er wordt ook wel degelijk geargumenteerd. Robertson is breed belezend, en haalt vele gerenommeerde christen natuurkundigen en biologen aan. Hij herinnert er ook fijntjes aan dat in Cambridge, de universiteit waar de meeste Nobelprijzen werden behaald, boven de deur van het lab waar Crick & Watson de DNA-structuur ontdekten, nog altijd deze tekst hangt: *magna opera Domini exquisita in omnes voluntatis ejus*: Machtig zijn de werken van de Heer; wie ze liefheeft, onderzoekt ze (Ps. 111:2).

Ook achter de verwijzingen naar Hitler, Stalin enz. zit een argumentatieve bedoeling. Robertson wil er o.m. mee aantonen dat het een leugen is te beweren zoals Dawkins sinds

9/11 is gaan doen, dat godsdienst de wortel van alle onverdraagzaamheid vormt. Robertson laat zien dat bepaalde argumenten van Dawkins al tot het populair wetenschappelijke arsenaal behoorden waaruit Hitler putte voor zijn opvatting dat het christelijk geloof door de moderne wetenschap is achterhaald.

Dankzij Robertson ben ik scherper gaan zien dat dit militante atheïsme veel verder gaat dan de ontkenning van het Godsbestaan. Dat het ook, en misschien wel vooral, een actieprogramma is gericht op het systematisch terugdringen van christelijke invloeden. De motiveerling is niet alleen blinde haat, maar ook 'oprechte' verontrusting. Zo is Dawkins ervan overtuigd dat de christelijke religie een slechte invloed heeft op jonge kinderen. Volgens hem is het even absurd te menen dat kinderen christelijk worden geboren als dat een kind als marxist geboren zou worden. Als goed positivist gaat hij uit van een *tabula rasa* opvatting: kinderen zijn bij hun geboorte een 'onbeschreven blad'. Waaruit wordt afgeleid dat ouders en opvoeders zich wel twee keer moeten bedenken, voordat ze dat blad met hun opvattingen gaan vullen. Het zou me niet verbazen dat Dawkins hen ook het *recht wil* ontzeggen hun overtuigingen over te dragen. Robertson huilt bij de gedachte dat een geschrift met deze nonsens in miljoenen handen komt. Zijn brieven bedoelen vooral verontrusting te wekken. Bij mij is dat gelukt. Het slothoofdstuk bevat uitgebreide literatuurtips. Mede hierdoor is een boek ontstaan dat (ook) heel geschikt is voor studiegroepen.

Prof. dr. Sander Griffioen is emeritushoogleraar van de VU te Amsterdam en redacteur van dit blad.

N.a.v. David Robertson, *Brieven aan een atheïst* (*The Dawkins Letters*), De Vuurbaak, 2008, ISBN 978 90 5560 388 6

Tja, dat overkwam mij...

m e e g e l e z e n

**Bankmanagers bieden geen excuses aan, berichten de kranten.
De crisis is hen overkomen. Nee, natuurlijk kunnen ze daar
niets aan doen.
Ach, het zijn net mensen.**

T. Groenveld ■

In het Christelijk gereformeerde blad *De Wekker* schrijft E.J. van Dijk dat we er allemaal moeite mee hebben: onze fouten eerlijk toegeven.

“Als er al iets misgaat, ligt het aan de omstandigheden of de mensen om ons heen. Het is nooit direct aan onszelf te wijten, vinden we. Soms lijken mensen wel zo ver te komen. Zoals mensen die voortdurend zich beklagen over hun zondige staat van dienst en die tegenover anderen daar ook steeds de mond vol van hebben: ik ben toch zo’n zondig mens... ‘U moet eens opletten hoe verrassend de reacties zijn als je op dergelijke uitspraken luchtig reageert met een zinsnede als: ‘ja, dat heb ik ook gehoord...’

Maar in veel gevallen weten we onze onvolkomenheden zó om te zetten, dat het sociaal aangepast lijkt. Zo is je werkkamer geen rotzooi, maar verminderd toegankelijk. Je bent niet lui, maar springt zuinig met je energie om. Je bent niet te laat, maar je hebt je aankomsttijd verschoven. Je praat niet te veel, maar je hebt goed ontwikkelde verbale vaardigheden. Je roddelt niet per mail, maar je neemt deel aan de discrete uitwisseling van geschreven overwegingen. Je slaapt niet in de kerk, maar je rantsoeneert je bewustzijn.

Ook als we direct aangesproken worden op ons gedrag, hebben we de neiging ons te verschuilen achter anderen. Als de Mens bevestigd wordt of hij van de verboden vrucht gegeten heeft, komt er een indirect en wel heel brutaal antwoord: de vrouw die U aan mijn zijde gesteld hebt, die heeft mij ervan gegeven... Die vrouw deugt dus eigenlijk niet, en wie gaf die vrouw? Dus...”

Ook op een andere manier kunnen we de verantwoordelijkheid buiten onszelf leggen. Als God ons iets opdraagt dat ons onmogelijk (of ongewenst!) lijkt.

“Zoals wat Jezus op een gegeven moment doet: als een broeder zeven keer op een dag tegen je zondigt en zeven keer met berouw bij je terugkomt, zul je hem moeten vergeven. Dat lukt me nooit, denk je dan. Vergeven zit ons niet zo in het bloed. Typend is wat dit betreft de uitspraak van een psychiatisch verpleegkundige die stelde dat zij de helft van haar patiënten zou kunnen ontslaan als vergeving wat meer in de praktijk gebracht zou worden. De reactie op Jezus’ opdracht om zeven maal te vergeven is: ‘Heer, geef ons geloof.’ Dat lijkt heel vroom, maar is het niet. Daarmee leggen we de verantwoordelijkheid namelijk weer buiten onszelf. Het gaat echter niet om meer geloof of onze staat van dienst op dit punt, maar om de levenskracht van dat geloof, dat al is het zo klein als een mosterdzaad, alle verschil uitmaakt. Ter illustratie het volgende voorbeeld. Een rabbi had een buurman die zeepmaker was. De zeepmaker klaagde de godsdienst aan in de context van de ellende in deze wereld. De rabbi nam zijn buurman mee naar buiten waar hij hem wees op een stel jongens dat onder de modder zat. ‘Moet je zien, we hebben al generaties zeep, maar zij zijn net als varkens. Wat heeft zeep voor zin?’ De buurman protesteerde: ‘Zeep heeft alleen maar zin als het gebruikt wordt.’ ‘Juist’, zei de rabbi, ‘en met geloof is het niet anders.’”

Ds. Tonnis Groenveld is emerituspredikant van de Gereformeerde Kerk te Uithuizen en woont te Roodeschool.

PERSBERICHTEN

Gereformeerde Kerk (v) en Nederlands Gereformeerde Kerk in Nijverdal vinden elkaar!

De kerkenraden van de Gereformeerde kerk (vrijgemaakt) en de Nederlands Gereformeerde kerk te Nijverdal maken met vreugde bekend dat de beide gemeenten, met samen ongeveer 550 leden, elkaar gevonden hebben op de wezenlijkste punten van hun kerk-zijn.

Beide gemeenten zijn de Heer dankbaar dat de samensprekingen zo tot een eerste afsluiting konden komen. Zij stellen zich open om onder zijn leiding wat nu is bereikt verder uit te bouwen en verder naar elkaar toe te groeien. De kerkenraden willen dit proces met zorg en aandacht voor de gemeenten begeleiden.

Over de meer concrete invulling daarvan, en over het bijbehorende tijdspad, kan op dit moment nog weinig worden gezegd. De kerkenraden willen zich niet overhaasten en zich in elk geval grondig oriënteren bij andere gemeenten die op de weg naar kerkelijke eenheid al een eind zijn gevorderd.

Een half jaar geleden kon al worden besloten tot kanselruil, gezamenlijke diensten, en de openstelling van elkaars Avondmaalstafels.

Zendtijd voor kerken

Op D.V. zondag 1 februari 2009 om 11.00 uur wordt een kerkdienst uitgezonden vanuit de Free Reformed Church van Launceston Tasmanië via Nederland 2. De voorganger is de in Australië geboren ds. Johan Plug, op dit moment predikant van de Gereformeerde Kerk (v) in Hoogezand.

Aan de dienst wordt meegewerkt door Niels Veltkamp (schriftlezing) en Hans Meijer (organist).

Nieuwe College van Bestuur Theologische Universiteit benoemd

Op 1 januari 2009 is de wijziging van de bestuursstructuur binnen de Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken in Kampen in werking getreden. Vanaf dat moment ligt het bevoegd gezag binnen de instelling zelf en niet langer bij een college buiten de instelling. Het College van Bestuur dat tot nu toe de universiteit namens de kerken bestuurd, is omgevormd tot een Raad van Toezicht. Het nieuwe College van Bestuur bestaat uit Prof. dr. C.J. de Ruijter, Prof. dr. M. te Velde en N. Versteeg. De Ruijter zal optreden als voorzitter van het college en blijft de rectorstaken behartigen. Versteeg blijft belast met de directeursstaken.

INVENTARIS

vertrouwd verzekerd

De premie is laag en de dekking is hoog. Wat wil je nog meer?

speciale verzekeringen voor kerken, zorginstellingen en monumenten

Postbus 500 5240 AM Rosmalen www.donatus.nl tel. 073 - 5221700